

Geliş Tarihi: 08.08.2021

Kabul Tarihi: 17.09.2021

Doi: <https://doi.org/10.52817/oguztad.978878>

YUNUS EMRE DİVANI'NDA İÇ İÇE FİİLİMSİ GRUBU

Serdar ALTUNTAŞ*

ÖZET

Kelime grupları uzun anlatım imkânı sağlayan yapılardır. Belli bir düzen içinde sıralanan bu yapılar, ayrılmaz bir bütün hâindedirler. Bu yapılardan biri de fiilimsi grubudur. Fiilimsiler, asıl fiil gibi özne, nesne ve tümleç alabilirler. Cümleler tahlil edilirken fiilimsilerin aldığı unsurlar, sonraki aşamalarda incelenirler. Bu aşamalarda bir fiilimsinin, bir zarf-fiilce nitelendiği / belirtildiği durumlarla karşılaşılr. Bahsi geçen yapı, *İç İçe fiilimsi grubu* adı verilen bir söz öbeğidir.

İç İçe fiilimsi grubunda iki temel unsur vardır ve bu unsurlar kurallı bir dizilişe sahiptir. İstisnasız olarak her zaman ilk unsurda bir zarf-fiil eki, ikinci unsurda ise fiilimsi eklerinden (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) herhangi biri bulunur. İkinci unsur, aynı zamanda söz konusu yapının ana unsurudur. Birinci unsur, yardımcı unsur konumunda olup ikinci yani ana unsuru biçim, sebep, zaman gibi yönlerden niteler / belirtir. Ana unsur da yardımcı unsurla birlikte asıl fiilin oluşma biçimini, sebebini, zamanını ve buna benzer çeşitli yönlerini ifade eder. Bununla birlikte bir ismi de niteleyebilir. İç İçe fiilimsi grubu, ana unsurda bulunan fiilimsi ekine göre *İç fiilimsili isim-fiil grubu*, *İç fiilimsili sıfat-fiil grubu* ve *İç fiilimsili zarf-fiil grubu* olmak üzere üç gruba ayrılır.

Türkiye Türkçesinde sık kullanıma sahip olan iç İçe fiilimsi grubunun örnekleri, Türkçenin Anadolu'da yazı dili olmasında etkin rolü bulunan Yunus Emre'nin eserlerinde de bulunmaktadır. Makalede, iç İçe fiilimsi grubunun *Yunus Emre Divanı*'ndaki kullanımları ele alınarak Eski Anadolu Türkçesindeki varlığı izah edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, İç İçe Fiilimsi Grubu, Kelime Grubu, Morfoloji, Yunus Emre Divanı.

NESTED GERUNDIAL GROUP IN YUNUS EMRE'S DIVAN

ABSTRACT

Word groups are structures that provide long expression. These structures, arranged in a certain order, are in an inseparable state. One of these structures is the verb group. Verbs can take subject, object, and complement, such as the actual verb. When analyzing sentences, the elements taken by verbs are examined in the following stages. At these stages, situations are encountered where a verb is qualified / indicated by an adverb-verb. The structure in question is a phrase called a nested gerundial group.

There are two basic elements in the nested gerundial group, and these elements have a canonical sequence. Without exception, there is always an adverb-verb octet in the first element, and any of its verb suffixes in the second element. The second element is also the basic element of the structure in question. The first element is in the position of the auxiliary element, and the second, that is, the basic element, attributes / specifies aspects such as form, reason, time. The

* Yeni Türk Dili Bilim Uzmanı, srdaraltntas@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3182-7022>.

basic element, along with the auxiliary element, refers to the form, cause, time, and various similar aspects of the actual verb. However, it can also qualify a name.

Examples of the intertwined nested gerundial group, which is frequently used in Turkey Turkish, are also found in the works of Yunus Emre, who played an active role in making Turkish a written language in Anatolia. In the article, the use of the conjugated verb group in Yunus Emre's Divan is discussed and its existence in Old Anatolian Turkish is explained.

Keywords: Morphology, Nested Gerundial Group, Old Anatolian Turkish, Phrase, Yunus Emre's Divan.

GİRİŞ

Türkiye Türkçesini (> TT) anlamak, anlamlandırmak ve yapı olarak doğru incelemek için gelişiminin dayandığı Eski Anadolu Türkçesini (>EAT) morfolojik ve semantik açıdan analiz etmek gerekir. Bunun için de araştırmacılara temiz bir malzeme sunan Yunus'un dili, temasta bulunulacak ilk kılavuzlardan biridir. Yunus Emre, halk içinde konuşulan dile dayalı tutumuyla Türkçenin Anadolu'da yazı dili olmasında önyak olmuştur. Böylece eserlerinde barındırdığı malzemelerle gerek *Tarama Sözlüğü*'nü gerek gramer çalışmalarını önemli ölçüde beslemiştir. Bu yüzden, henüz varlığı izah safhasında bulunan ve çalışmanın konusunu oluşturan iç içe fiilimsi grubuna yönelik tarihî dönem morfoloji çalışmasına Yunus'un *Divan*'ıyla başlanmıştır.

Türkiye Türkçesinde İç İçe Fiilimsi Grubu (Altuntaş, 2020) adlı araştırmayla söz konusu kelime grubunun varlığı öne sürülmüştür ve izahlar, TT'den seçilmiş çeşitli örneklerle desteklenmeye çalışılmıştır. Bu makalede de iç içe fiilimsi grubunun, EAT metinlerinden biri vasıtasıyla tarihî dönemdeki varlığının tespit ve izah edilmesi amaçlanmıştır. Çünkü bu izah, EAT dönemiyle ilgili kapsamlı bir çalışmanın yapılmasına ve Türkçenin daha eski dönemleriyle ilgili taramaların yapılmasına öncülük edecektir.

İnceleme Yöntemi ve Açıklama

İç içe fiilimsi grubunu içeren malzemenin tespitinde Gölpınarlı (1943;, 2020), Tatçı (1998), Timurtaş (2018) ve Yağmur (1979) olmak üzere *Divan*'la ilgili altı (6) kaynak taranmıştır. Gölpınarlı ve Timurtaş'ın iki yayını, farklı dönemlerde ve yeni yaklaşımlarla ele alındığı için çalışmada iki yayınlarından da yararlanılmıştır. Her iki çalışmanın iki ayrı yayınında farklılıklar bulunmaktadır. İki araştırmacının da ilk yayınlarında bulunup sonradan farklı bir Yunus'a (Âşık Yunus) ait olduğunu tespit ettikleri beyitler, ayrıştırılıp son yayınlarında yer almamış veya ayrı bir başlık altında verilmiştir. Bununla birlikte yeni nüshalarla yeni okuma çalışmaları yapılmıştır. Bahsi geçen iki çalışmanın iki yayınında yer alan beyitlerin farklı kelimelerle ve farklı sıralarla yazıldığı veya hiç yer almadığı olmuştur. Bahiste bulunan durum, Timurtaş'ın iki yayınına dayanarak şöyle örneklendirilebilir: Timurtaş'ın 1972 baskılı çalışmasında (>FKT) bulunan “*Azrâil alur cānumuz kurur tamarada kanumuz / Yuyıcağaz kefenümüz şaranlara selām olsun*” (FKT-135/1) beyti, 2018 baskılı çalışmasında (>FK-YE) yer almamıştır. Bununla birlikte FK-YE'de bulunan “*Benüm-dürür bu cümle iş hikmetüm-ile yaz u kış / Ben bilürem yād u bilış ırılmadın duran benem*” (FK-YE-146/6) beyti, FKT'de yer almamıştır.

Çalışmada genel olarak Tatçı (>MT) referans alınmıştır. Diğer çalışmalar ise bünyelerinde bulunan beyitlerin MT'de yer almaması durumunda devreye girmiştir. Mesela MT'de bulunmayıp Gölpınarlı (>AG), Timurtaş ve Yağmur'da (>SY) bulunan bir beyit AG, FKT ve

SY'den biri esas alınarak verilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmaların birinde bulunup diğerlerinde bulunmayan veya biri hariç hepsinde bulunan durumlarla karşılaşılmıştır. Bu durumlarda söz konusu beyitlerin Âşık Yunus'a (Bursalı Yunus / öbür Yunus) ait olduğu düşünülebilmektedir. Bu yönde yapılan AG-YE ve FK-YE çalışmalarında (bir önceki paragrafta da değinildiği gibi), dil ve üslup yönüyle ayırtırmaya gidilip Yunus Emre'nin şiirleri bir araya getirilmiştir. Ayrıca bazı beyitlerin söz konusu iki çalışmada yer alıp MT ve diğer son çalışmalarda bulunmaması, nüshalarda farklılıkların olabileceğini de akla getirmiştir.

Bu çalışma, *Divan*'la ilgili yayımları karşılaştırma çalışması olmadığı için yalnızca ilgili beyitlerin bir kısmı hakkında metinler arası karşılaştırmalı açıklamalar, dipnotta verilmiştir.

Beyitler, çalışmaya alındığı sırada buldukları kaynağa göre farklı yöntemlerle parantez içinde gösterilmiştir. Farklı olmasının nedeni, kaynaklardaki işlevselliğin göz önünde bulundurulmasıdır. Yani çalışmaların bir kısmında şiir numarası ile beyit sırası verildiği için parantez içinde şiir ve beyit numarası yer almıştır. Buna karşın şiir numarası olmayıp sadece beyit sırasını veren çalışmalarda beyit sırası yazılmıştır. Her ikisinin dışında şiir ve beyit sırasını vermeyen çalışmalarda sadece sayfa numarası belirtilmiştir. Söz konusu durum şöyle izah edilebilir:

AG-1677: Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Yunus Emre Divanı* çalışmasında yer alan 1677. beyti ifade eder (Bu çalışmada sadece beyit sırası verilmiştir).

AG-YE-2066: Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri* çalışmasında yer alan 2066. beyti ifade eder (Bu çalışmada sadece beyit sırası verilmiştir).

FK-YE-142/3: Faruk Kadri Timurtaş'ın 1972 yayını olan *Yunus Emre Divanı*'ndaki 142. şiirin 3. beytini ifade eder (Bu çalışmada şiir numarası ve beyit sırası belirtilmiştir).

FKT-101/3: Faruk Kadri Timurtaş'ın 2018 yayını olan *Yunus Emre Divanı*'ndaki 101. şiirin 3. beytini ifade eder (Bu çalışmada şiir numarası ve beyit sırası belirtilmiştir).

MT-300/8: Mustafa Tatcı'nın *Yunus Emre Divanı* çalışmasında yer alan 300. şiirin 8. beytini ifade eder (Bu çalışmada şiir numarası ve beyit sırası belirtilmiştir).

SY, 276: Beytin, Selim Yağmur'un *Yunus Emre Divanı* çalışmasındaki 276. sayfada yer aldığını ifade eder (Bu çalışmada şiir numarası ve beyit sırası belirtilmemiş olduğu için beytin bulunduğu sayfa parantez içinde verilmiştir).

Farklı kaynaklardan alınan beyitler, yazı birliğinin sağlanması açısından çalışmanın tamamında seyredilen bir çeviri yazı (transkripsiyon) sistemine uydurulmuştur.

İç içe fiilimsi grubunun izahında Altuntaş'ın (Altuntaş, 2020) çalışmasından yararlanılmıştır.

Herhangi bir yapıyla ilgili taramalarda çokça ulaşılan malzemedan, açıklama dışında ek olarak en fazla dört örnek verilmiştir. TT'deki taramalarda yardımcı unsurda işlek olan $-(X)p$ ve ana unsurda işlek olan $-An$ fiilimsi ekleri, *Yunus Emre Divanı*'nda da çokça yer almıştır. Dolayısıyla bahsi geçen iki ekin tek yapıyı oluşturmasında elde edilen malzemenin de fazla olduğu gözlemlenmiştir. $-(X)p$ (ve genişletilmiş hâli olan $-UbAn / -UbAnI$) zarf-fiilli yardımcı unsur ile $-An$ sıfat-fiilli ana unsurdan oluşan iç fiilimsili sıfat-fiil grubuna örnek teşkil eden malzemeler, çalışmanın ilgili kısımlarına ek olarak *Malzemedan Ek Örnekler* başlığıyla

çalışmanın sonunda verilmiştir. Böylelikle araştırmacıların bu bölümden daha fazla malzemeye ulaşabilmelerine imkân sağlanmıştır.

1. İÇ İÇE FİİLİMSİ GRUBU

Yardımcı unsurunda daima zarf-fiil eki ve ana unsurunda fiilimsi eklerinden (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) biri bulunan kelime grubudur.

$$\frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Zarf} - \text{Fiil Eki})}{\text{Birinci Unsur}} + \frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Fiilimsi Eki})}{\text{İkinci Unsur}} = \text{İç İçe Fiilimsi Grubu}^1$$

Verilen şekil, söz konusu grubun yapısını ifade etmektedir.

Ana unsur, belirtilen ve yardımcı unsur, belirten işlevindedir. Ana unsurun belirtilmesi, asıl fiilin bir zarf-fiilce belirtilmesinden farksızdır. “*Birinci unsur, ikinci unsura yönelik nitelik, sebep, şart, zaman gibi ifadeleri bildirmekle görevlidir.*” (Altuntaş, 2020: 13).

Yardımcı unsur tarafından belirtilen ana unsur, asıl fiildeki hareketin gerçekleşmesini veya bir ismin niteliğini zincirleme hareketlerle ifade eder. “*Yatakta yüzükoyun dönüp dirseklerinin üstünde biraz doğrularak dakikalarca bekliyordu.*” (SA-YD, 90). Cümlesindeki {(yatakta yüzükoyun dönüp) [dirseklerinin üstünde biraz doğrularak]} öbeğinin ikinci unsurunda bulunan “*dirseklerin üstünde biraz doğrulma*” hareketi, birinci unsurdaki “*yatakta yüzükoyun dönme*” hareketinden sonra gerçekleşmiştir. Bununla birlikte iç içe fiilimsi grubu, asıl fiildeki “*bekleme*” hareketinin tarzını belirtmiştir. Yani grubun yardımcı unsuru, ana unsurdaki harekete dair bir öncelik sonralık sıralaması yapmıştır ve ana unsur, zincirleme bir hareketi ifade ederek asıl fiili nitelemiştir.

Kelime grubu, ana unsorda bulunan fiilimsi ekinin türüne göre *iç fiilimsili isim-fiil grubu*, *iç fiilimsili sıfat-fiil grubu* ve *iç fiilimsili zarf-fiil grubu* olmak üzere üç gruba ayrılarak adlandırılmıştır.

1.1. Yardımcı Unsurda Bulunan Zarf-Fiil Eklerinin İşlevleri

İç içe fiilimsi grubunun yardımcı (birinci) unsurunda bulunan zarf-fiil eklerinin, ana (ikinci) unsurdaki hareketi ifade etme biçimleri kısaca şöyledir:²

- -A... -A zarf-fiil eki, bir eş zamanlılık ifadesiyle nitelediği asıl unsurun tarzını bildirir.
- -IcAg(X)z zarf-fiil eki, eklendiği hareketin gerçekleşme anını verip asıl unsura göre bir öncelik sonralık bildirir. Eklendiği hareket, gerçekleşmiş yani tamamlanmış bir harekettir.
- -IcAK zarf-fiil eki, asıl unsurdaki harekete karşın yardımcı unsorda bir öncelik bildirir. Yani asıl unsurdaki hareketin yardımcı unsurdaki hareketten sonra gerçekleştiğini ifade eder.
- -ken zarf-fiil eki, bir eş zamanlılık ifade edip bazen karşıtlık bildirir.
- -mAdIn zarf-fiil eki, asıl unsurdaki hareketin gerçekleşme tarzını ifade ederken bir öncelik sonralık bildirir. Yardımcı unsurdaki hareketin gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi, asıl unsurdaki hareketin gerçekleşmesinden sonradır.
- -UbAn / -UbAn³ zarf-fiil eki, bir öncelik sonralık sıralaması yapmakla beraber bazen bir eş zamanlılık bildirir.

¹ Şema, Altuntaş'tan (Altuntaş, 2020: 13) alınmıştır.

² Bu kısımda, derlenen malzemede rastlanan ve çalışmaya alınan eklere yer verilmiştir.

³ Ekin genişletilmiş hâli olan -UbAnIn, iç içe fiilimsi grubuyla ilgili Divan'dan toplanan malzemenin içinde yer almadığı için ayrıca belirtilmemiştir.

➤ -(X)p zarf-fiil eki, bir öncelik sonralık sıralaması yapmakla beraber bazen bir eş zamanlılık bildirir.

2. İÇ FİİLİMSİLİ İSİM-FİİL GRUBU

Ana unsurunda isim-fiil eki bulunan iç içe fiilimsi grubudur. Kendisine bağlı bir zarf-fiil eki vardır. Bu zarf-fiil eki, genellikle isim-fiil ekinin devam ettirdiği hareketi niteler (Altuntaş, 2020: 28).

$$\frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Zarf} - \text{Fiil Eki})}{\text{Birinci Unsur (Yardımcı Unsur)}} + \frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{İsim} - \text{Fiil Eki})^4}{\text{İkinci Unsur (Ana Unsur)}}$$

Verilen şekil, söz konusu grubun yapısını ifade etmektedir.

“*Dinledikçe susması, düşündükçe susması...*” (ÖA-YP, 66). Örneğindeki {(dinledikçe) [susma]} iç fiilimsili isim-fiil grubu, şemada şöyle gösterilebilir:

$$\frac{(\text{dinledikçe})}{\text{Birinci Unsur}} + \frac{(\text{susma})}{\text{İkinci Unsur}} = \text{İç Fiilimsili İsim - Fiil Grubu}$$

Verilen örnekteki isim-fiil ekinden sonra gelen iyelik eki (isim tamlaması) dolayısıyla cümle tahlilinde önce isim tamlaması gösterilir. Sonrasında (bir diğer tahlil adımında) iç fiilimsili isim-fiil grubu gösterilir:⁵

1. {(/onun/) [düşündükçe susması]} = Belirtili İsim Tamlaması

2. {(düşündükçe) [susma]} = İç Fiilimsili İsim-Fiil Grubu

Çalışmanın sınırını oluşturan EAT’de -mA ve -(X)ş isim-fiil ekleri işlek değildir. Dolayısıyla çalışmada sadece, bu dönemde sık kullanıma sahip olan -mAK isim-fiil ekli örnekler ele alınmıştır.

2.1. Divan’da “Ana Unsurunda -mAK İsim-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili İsim-Fiil Grubu

-mAK isim-fiil eki, fiil kök ve gövdelerine eklenerek onları isim hâline getirir. Aynı zamanda fiildeki hareketi devam ettirir (Korkmaz, 2014: 748). Ek fiille birlikte yüklem olabilir. Çoğunlukla fiilin yapanı (öznesi) görevindedir.

TT’de ilgi hâli, iyelik eki ve yönelme hâlini almazken (Altuntaş, 2020: 36) EAT’de ilgi hâli, iyelik eki ve özellikle amaç bildirmede yönelme hâlini aldığı görülür.⁶

2.1.1. -ken + -mAK

(MT-327/7) *Gişi Hağ’ı bilmek gerek Hağ haberin almak gerek*
Zinde-y-iken ölmek gerek varup anda ölmez ola⁷

Beyitteki {(zinde-y-iken) [ölmek]} öbeğinde, birinci unsurdaki bulunan -ken zarf-fiil eki, “zinde olma” hâliyle ana unsurdaki “ölme” hareketini tek zamana bağlı kılıp iki hareket arasında bir nevi eş zamanlılık bildirmiştir.

⁴ Şema, Altuntaş’tan (Altuntaş 2020: 28) alınmıştır.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Altuntaş (2020), s. 29-30.

⁶ Açıklama ve örnekler için bk. Çağatay (1947-a) s. 361-367; Gülsevin (2017) s. 51.

⁷ AG ve FK-YE’de bulunmayan beytin geneli FKT (FKT-152/6), MT ve SY’de (SY, 427) aynı olmakla birlikte MT’deki “zinde-y-iken” ifadesi yerine SY ve FKT’de “bunda-y-iken (bunda iken)” ifadesi yer almıştır.

2.1.2. -UbAn / -UbAnI + -mAK

(MT-137/1) *Dünyeye gelen gişiler yola bile gelmek gerek*
Ölümini aḡubanı dün ü gün aḡlamaḡ gerek

Beyitteki {(ölümünü aḡubanı) [dün ü gün aḡlamaḡ]} öbeğinde, birinci unsurdaki ifade edilen “ölümünü anma” hareketiyle beraber (eş zamanlı veya çok kısa bir süre sonra) ikinci unsurdaki bulunan “aḡlama” hareketinin gerçekleşmesi gerektiği bildirilmiştir.

-UbAn / -UbAnI + -mAK yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

“Bu göñüller pāsını yuyuban gidermege / Şol sözi söylegil kim sözüñ hūlāşasıdır” (MT-29/2).

“Dost esriḡi delüligüm ‘aşıklar bilür neligüm / Degşürüben ikiligüm birlige yetmege geldüm”⁸ (MT-179/3).

“Göñlüm cānum ‘aḡlum bilüm senüñ-ile qarār eder / Pervāz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege” (MT-1/2).

“Yola gider başaramaz yigitlige eli varmaz / Bu nesneleri koyuban yavunmaḡa düşdi göñül” (MT-152/11).

2.1.3. -(X)p + -mAK

(SY, 428) *Ekmek yeyüp tuz basmaḡ ol nā-merdler işidür*
Ekmek anı komaya tuzun haḡḡı var-ısa⁹

Beyitteki {(ekmek yeyüp) [tuz basmaḡ]} öbeğinde, birinci unsurdaki “ekmek yeme” hareketinin gerçekleşmesinden sonra ikinci unsurdaki “tuz basma” hareketinin gerçekleştiği ifade edilmiştir.

-(X)p + -mAK yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

“Bunda bilişmeyen cānlar anda bilişimez anlar / Bunda bilişüp dost-ıla hālüm ‘arz etmege geldüm”¹⁰ (MT-179/5).

“Gel ey dervişlik isteyen eydem saña n’etmek gerek / Şerbetleri elden koyup aḡuyı nüş etmek gerek” (MT-140/1).

“Işḡ odı düşdi cānuma yaḡup beni yandurmaḡa / Yedi deniz şuyı yetmez şuşalıḡum kandurmaḡa” (MT-329/1).

⁸ Beytin geneli AG (AG-1677), AG-YE (AG-YE-2066), FK-YE (FK-YE-142/3), FKT (FKT-101/3), MT ve SY’de (SY, 276) aynıdır. Bununla birlikte AG-YE, FK-YE ve SY’de “yetmege geldüm” ifadesi yerine “bitmege geldüm” ve AG-YE ile SY’de “degşürüben” yerine “denşürüben” ifadesi yer almıştır.

⁹ Beytin geneli AG (AG-154), AG-YE (AG-YE-2168), FK-YE (FK-YE-255/6), FKT (FKT-153/5), MT (MT-300/8) ve SY’de (SY, 428) aynı olmakla birlikte AG-YE, MT, FK-YE ve FKT’de “ekmek” ifadesi yerine aynı kullanımda olan “etmek” ifadesi yer almıştır.

¹⁰ Beyit FKT (FKT-101/5) ve MT’de hemen hemen aynı olmakla birlikte SY’de (SY, 276) şu şekildedir: “Bunda biliş olan cānlar anda bilişürler-imiş / Bilişüben dosta hālüm henüz ‘arz etmege geldüm.” AG-YE (AG-YE-2068) ve FK-YE’de (FK-YE-142/5) ise birinci mısra SY ile aynı olup ikinci mısra şöyledir: “Bilişüben hācem-ile hālüm ‘arz etmege geldüm.” Bununla birlikte MT’deki “bilişüp” ifadesinde yer alan -(X)p zarf-fiil eki yerine AG, AG-YE, FK-YE, FKT ve SY’de “bilişüben” şeklinde -UbAn zarf-fiil eki yer almıştır.

“Ka’be senüñ işigündür eyle bil / Bulımadum yol çeküp varmağ-ıla”¹¹ (MT-296/5).

3. İÇ FİİLİMSİLİ SIFAT-FİİL GRUBU

Ana unsurunda sıfat-fiil eklerinden biri bulunan iç içe fiilimsi grubudur. Yardımcı unsorda bulunan bir zarf-fiilli hareketçe belirtilir. Kendisine bağlı olan zarf-fiil ekiyle birlikte derin yapıdaki veya yüzey yapıdaki bir ismi niteler. Böylelikle zarf-fiilli hareket, bir ismi niteleme zincirinde bulunmuş olur.

$$\frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Zarf} - \text{Fiil Eki})}{\text{Birinci Unsur (Yardımcı Unsur)}} + \frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Sıfat} - \text{Fiil Eki})^{12}}{\text{İkinci Unsur (Ana Unsur)}}$$

Verilen şekil, söz konusu grubun yapısını ifade etmektedir.

“Kız isteyip cevap bekleyen delikanlılar” (SA-YD, 18). Örneğindeki {(kız isteyip) [cevap bekleyen]} iç fiilimsili sıfat-fiil grubu, şemada şöyle gösterilebilir:

$$\frac{\text{kız isteyip}}{\text{Birinci Unsur}} + \frac{\text{cevap bekleyen}}{\text{İkinci Unsur}} = \text{İç Fiilimsili Sıfat - Fiil Grubu}$$

Verilen örnekteki {(kız isteyip) [cevap bekleyen]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan –(X)p zarf-fiil eki, her iki unsur arasında bir öncelik sonralık sıralaması yapmıştır. Birinci unsurdaki “kız isteme” hareketinden sonra devreye giren “cevap bekleme” hareketi iç fiilimsili sıfat-fiil grubuyla bir isme (“delikanlılar”) bağlanmıştır. Yani birinci unsur, ikinci unsuru; her iki unsur birlikte bir ismi nitelemiştir.

İç fiilimsili sıfat-fiil grubunda genellikle zarf-fiil eki, ana unsurdaki sıfat-fiil ekli hareketin durumunu, tarzını, zamanını ifade eder (Altuntaş 2020: 46).

“Bir eliyle gözlerini ovuştururken ötekiyle sımsıkı direksiyonu kavradığını gördük.” (SA-YD, 51).

“Dünyada varıp hâlimi dönecek kimsem yoktu.” (SA-YD, 48).

“Yaşlandıkça anlamlaşan” (ÖA-YP, 30).

Sıfat-fiil ekinden önce gelen zarf-fiil ekini, Baskakov “zarf-fiil + sıfat-fiil yapı varyantı” olarak çalışmasına almıştır. “Bu tür sıfatlık kelime gruplarında genellikle öğelerden biri, grubun diğer ögesinin bildirdiği hareketin uzunluğu veya kısalığı kiplik nüansını içermektedir.” ifadesiyle yapıyı açıklayıp şu örnekleri eklemiştir: “batıp giden (güneş); kopup gelen bir titreyiş; gittikçe büyüyen” (Baskakov, 2016: 68).

Daha önce bahsedilen zarf-fiil eklerinin ana unsurla birlikte bir ismi nitelemelerinin yanında bir de bu yapının, sıfat-fiil ekinin iyelik eki almasıyla birlikte bir isim tamlamasına dâhil olduğu görülür. Yani zarf-fiil ekleri sıfat-fiil eklerinin bu işlevi vasıtasıyla normalde kuramayacakları bir isim tamlamasının birer parçası olurlar.¹³

“Ayrı satıp satamayacağını da düşünüyordu.” (SA-YD, 33).

¹¹ MT’deki bu beyit AG-YE (AG-779), FK-YE (FK-YE-230/5), FKT (FKT-140/5) ve SY’de (SY, 399) şu şekildedir: “Kā’be senüñ işigündür bilmiş ol / Bulmazsın yol çeküp ar’mağ-ıla.” Söz konusu beyit, AG’de (AG-234) ise şöyledir: “İşigündür Kā’be bilürsen senüñ / Bulmadum yol çeküp varmağ-ıla.”

¹² Şema, Altuntaş’tan (Altuntaş, 2020: 46) alınmıştır.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bk. Altuntaş (2020), s. 46-47.

“Bunun istida veren köylere gidip benim aleyhime sözler söylediğini duydum.” (SA-YD, 9).

3.1. Divan'da “Ana Unsurunda –An Sıfat-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Sıfat-Fiil Grubu

-An sıfat-fiil eki, TT'de olduğu gibi EAT'de de kullanımını işlek olan bir ektir. Genellikle geniş zamanı ifade eden bir sıfat-fiil eki olarak kategorileştirilir. Bununla birlikte şimdiki zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman bildirdiğini ele alan çalışmalar¹⁴ da vardır.

Ediskun, -An sıfat fiil ekinin “şimdiki ya da geniş zaman anlamıyla birlikte geçici birer nitelik bildirir” olduğunu ifade etmiştir (Ediskun 1999: 250).

3.1.1. –IcAg(X)z + -An

(FKT-135/1) *‘Azrâil alur cânumuz kıurur tamarada kıanumuz
Yuyıcağaz kefenümüz şaranlara selâm olsun*

Beyitteki {(yuyıcağaz) [kefenümüz şaran]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan “yıkama” hareketinden sonra “kefene sarma” hareketinin gerçekleşmesi ifade edilmiştir. İç fiilimsili sıfat-fiil grubu, derin yapıda bulunan (adlaşmış sıfat durumuna geçip) bir ismi nitelemiştir.

3.1.2. –ken + -An

(MT-231/2) *Ecel büke bëlümüzü söyletmeye dilümüzü
Hasta iken hâlümüzü şoranlara selâm olsun*

Beyitteki {(hasta iken) [hâlümüzü şoran]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan –ken zarf-fiil eki, her iki unsur arasında bir eş zamanlılık ifade etmiştir. Bununla birlikte her iki unsur, –An sıfat-fiil eki vasıtasıyla derin yapıda bulunan bir ismi nitelemiştir.

–ken + -An yapısını barındıran bir diğer örnek beyit:

“Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göyner özüm / Yigid-iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi” (MT-388/4).

3.1.3. –mAdIn + -An

(MT-408/7) *Yünus gerçek ‘aşıq-ısañ ırılmadın doğru durğul
İrilmadın doğru varan ol görisedür didarı*

Beyitteki {(ırılmadın) [doğru varan]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan –mAdIn zarf-fiilli hareket, ikinci unsurdaki “doğru varma” hareketinin tarzını ifade etmiştir. Birinci unsur, ana unsurla birlikte derin yapıda bulunan bir ismi nitelemiştir.

–mAdIn + -An yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

“Benüm-dürür bu cümle iş hikmetim-ile yaz u kış / Ben bilürem yād u biliş ırılmadın duran benem”¹⁵ (SY, 280).

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Altuntaş (2020), s. 57-58.

¹⁵ AG ve FKT'de bulunmayan beytin geneli AG-YE (AG-YE-949), FK-YE (FK-YE-146/6), MT (MT-187/6) ve SY'de aynı olmakla birlikte AG-YE ve SY'deki “ırılmadın” ifadesinde yer alan –mAdIn zarf-fiil eki yerine FK-YE ve MT'de “ırılmasuz” şeklinde –mAsUz eki yer almıştır.

“Dervîşün eli uzun çıkarur münkir gözün / Şarka garba düp-düzün şunmadın éren gelsün” (MT-239/7).

“Yere göge bünyād uran ırılmadın kâim duran / Irmaqlara göl çağırın adum Yünus ‘ummân benem”¹⁶ (SY, 303).

3.1.4. -UbAn / -UbAnI + -An

(SY, 266) *Haber eylen ‘aşıklara ‘aşka gönül veren benem*
*‘İşk bahrisi olubanı denizlere talan benem*¹⁷

Beyitteki {(‘ışk bahrisi olubanı) [denizlere talan]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan –UbAnI zarf-fiil eki, her iki unsurdaki hareketin gerçekleşmesine dair bir öncelik sonralık bildirmiştir. Bu öncelik sonralık, neredeyse eş zamanlılığa yakın bir ifadedir. Örnekte iç fiilimsili sıfat-fiil grubu derin yapıda bulunan bir ismi nitelemiştir.

-UbAn / -UbAnI + -An yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

“Berye kumlarını çeken varuban ziyaret eden / Arafat’a inüp çıkan gel varalum Muhammed’e” (FKT-155/2).

“Et ü deri endām çatan ‘âlemlere gönül kıtan / Ādem tonın tonanuban mülke kıdem başan benem” (MT-195/7).

“Murdār dünyāya bulaşan devşirübeni durışan / Erden himmet olmayınca ‘ömür geçer yunmayısar”¹⁸ (SY, 71).

“Yine fazlundur kulunu geçüren / Geçüben kevşer şarābın içüren” (MT-417/13).

3.1.5. -(X)p + -An

(MT-193/9) *Dost-ıla birlige yeten buyruğı ne-y-ise dutan*
Mülk bezeyüp dünyā düzen ol bāğçevān hemān benem

Beyitteki {(mülk bezeyüp) [dünyā düzen]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan -(X)p zarf-fiil eki, TT’deki –ArAk zarf-fiil ekinin işlevinde bulunup ikinci unsurdaki “dünyayı düzenleme” hareketinin tarzını bildirmiştir. Bununla birlikte her ne kadar öncelik sonralık sezilse de bir eş zamanlılık ifade edilmiştir. Ana unsur, birinci unsurla birlikte “ol bāğçevān” sıfat tamlamasını nitelemiştir.

-(X)p + -An yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

¹⁶ FKT’de bulunmayıp AG (AG-1497), AG-YE (AG-YE-979), FK-YE (FK-YE-157/7) ve SY’de hemen hemen aynı olan beyit, MT’de (MT-194/7) farklı olarak şöyledir: “Yeri göği benem diyen mağrīb maşrık benüm diyen / Denizlere gel kığırın Yünus ‘ummân benem.”

¹⁷ Beytin mısraları AG-YE (AG-YE-928), FK-YE (FK-YE-137/1), FKT (FKT-97/1) ve SY’de aynı şekilde bir bütün iken MT’de (MT-177/1-2) şöyle iki farklı beyitte yer almıştır: “Haber eyleyen ‘aşıklara ‘ışka gönül veren benem / ‘İşka bahā kim yétüre ‘ışk ma ‘denin bulan benem.” / “Yer gök tolu bu ‘ışk-durur ‘ışksuz hiç nesne yok-durur / ‘İşk bahrisi olubanı denizlere talan benem.” Söz konusu beyit, AG’de (AG-1498-1499) de farklı olarak iki ayrı beyitte yer almıştır: “Haber eyleyen ‘aşıklara ‘ışka gönül veren benem / ‘İşka bahā kim yétüre ‘ışk ma ‘den-i kân olan benem.” / “Yer gök tolu bu ‘ışk-durur ‘ışkdan yigregi yok-durur / ‘İşk bahrisi olubanı denizlere talan benem.”

¹⁸ Beyitteki –UbAnI zarf-fiil eki, AG (AG-2322), FK-YE (FK-YE20/4) ve FKT’de (FKT-13/4) de yer almıştır. AG-YE’deki beyit (AG-YE-1806); FK-YE, FKT ve SY ile aynı olmakla birlikte “devşirü beni” şeklinde iki ayrı kelimeyi gösterip zarf-fiil eki olmaması yönüyle ayrılmıştır. MT’deki beyitte (MT-24/4) zarf-fiil eki bulunmamakla birlikte beytin ilk mısrası diğerlerinden farklı olarak şöyledir: “Bu murdārı divşürenler bu şu-y-ıla yunur şanur / Erden himmet olmayınca ‘ömür geçer yunmayısar.”

“Cânını ışık yolına vèrmeyen ‘âşık mıdur / Cehd eyleyüp ol dosta èrmeyen ‘âşık mıdur” (MT-36/1).

“Deñiz yüzün şu alup şunu vèrürüm göklere / Bulutlayın seyrân edüp ‘arşa yakın varan benem” (MT-177/3).

“Ne kalduk işbu iklimde ağır yüklerün altında / Bu yükleri bu yapıları döküp hâldaş olan kimdür” (MT-30/2).

“Yıldırım olup şakıyan kaçıyup nefsin dokıyan / Yèrün ka‘rında berkiyen şol ağılu ilan benem”¹⁹ (MT-194/3).

3.2. Divan’da “Ana Unsurunda –AsI Sıfat-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Sıfat-Fiil Grubu

-AsI sıfat-fiil eki, çalışmanın sınırını oluşturan EAT döneminde ortaya çıkmıştır ve bu dönemdeki kullanımı TT’ye göre daha işlektir. Genellikle gelecek zamanı bildiren, bununla birlikte dilek ifadesi taşıyan bir ektir. Özlem Deniz, ekle ilgili “13-15. yüzyıllarda günümüz TT’ndeki -(y)EcEK şeklinin yerine getirdiği işlevleri yerine getiriyordu.” ifadelerini kullanmıştır.

3.2.1. -(X)p + -AsI

(MT-378/1) Erenler bir deñizdür ‘âşık gerek talası
Bahrî gerek deñizden girüp gevher alası

Beyitteki {(girüp) [denizden gevher alası]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan -(X)p zarf-fiil eki, ana unsurdaki “denizden gevher alma” hareketinin birinci unsurdaki “/denize/ girme” hareketinden sonra gerçekleştiğini / gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Beyitteki iç fiilimsili sıfat-fiil grubu, “/denize/ girip denizden gevher alası (alacak) bahri” şeklinde “bahri” ismini nitelemiştir.

(X)p + -AsI yapısını barındıran bir diğer örnek beyit:

“Her kapuda bir gişi yüz bin çerisi vardır / ‘İşk kılıcın cümle kuşanup cümle kırasum gelür” (MT-46/4).

3.3. Divan’da “Ana Unsurunda –D(X)K Sıfat-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Sıfat-Fiil Grubu

Sık kullanıma sahip olan -dUK sıfat-fiil ekinin yalın hâlde kullanımı seyrek olmakla birlikte iyelik eki ve ilgi ekiyle kullanımı yaygındır. Çeşitli zaman ifadelerini bildirmesinin yanı sıra genellikle geçmiş zaman ifadesi taşımaktadır. Altuntaş, ekin zaman bildirme yönünü şöyle açıklamıştır (Altuntaş, 2020: 69-70): “Geçmiş zaman sıfat-fiil eklerinden biri olan –D(X)K eki, semantik bakımdan geniş zaman ve şimdiki zaman ifadelerini de taşıyabilmektedir. Örneğin ‘gittiği okul, sevmediği yemek, sevdiği arkadaşı’ sözcük gruplarında geniş zaman ifadesi bulunmaktadır. Şimdiki zaman işlevi çok yaygın olmamakla birlikte bu anlamın verilmesinde daha çok şimdiki zamanı bildiren sözcüklerle veya şimdiki zaman ifadesi taşıyan eklerden birini alan sözcüklerle birlikte kullanılır. Mesela: ‘şimdi okuduğum satırlar, şu an ne düşündüğünü biliyorum.’”

¹⁹ Beytin bazı kısımları AG (AG-1501), AG-YE (AG-YE-930), FK-YE (FK-YE-137/3), FKT (FKT-97/4) ve SY’de (SY, 266) farklı olarak şöyledir: “Yıldırım olup şakıyan gökde melaik dokıyan / Bulutlara hüküm süren yağmur olup yağın benem.”

3.3.1. -IcAg(X)z + -dUK

(SY, 105) *‘Ālem fahri Muḥammed mir‘āca ağıcağız*
*Çalab’dan diledügi ümmetine azıkdur*²⁰

Beyitteki {(‘Ālem fahri Muḥammed mir‘āca ağıcağız) [Çalab’dan diledügi]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan -IcAg(X)z zarf-fiil eki, gerçekleşmiş bir hareketi temsil ederek kendisinden sonra ikinci unsurdaki hareketin gerçekleştiğini bildirmiştir. Yani birinci unsurdaki hareket, gerçekleşmesi sonlanmış bir harekettir ve ikinci unsurdaki hareket, birinci unsurdaki hareketin sonlanması sırasında gerçekleşmiş bir harekettir. Bu yönüyle öbekteki -IcAg(X)z zarf-fiil eki, TT’deki -D(X)ğ(X)Nda zarf-fiil ekinin işlevinde kullanılmıştır. Beyitteki iç fiilimsili sıfat-fiil grubu, derin yapıda bulunan bir ismi nitelemiştir.

3.3.2. -ken + -dUK

(MT-265/1) *Erenlere muhib-iken yā münkir olduḡuñ neden*
Key şaķıñıl datlu cānuñ okları çıkmadın yaydan

Beyitteki {(Erenlere muhib-iken) [yā münkir olduḡ]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan -ken zarf-fiil eki, eklendiği hareketle (“Erenlere muhib olma”) ana unsurdaki hareketin (“münkir olma”) eş zamanlı olduğunu ifade etmiştir. Öbeğin ana unsurunda bulunan -D(X)K sıfat-fiil eki, ikinci teklik iyelik eki olarak yardımcı unsurdaki -ken zarf-fiil ekiyle beraber bir ismin tamlanan unsurunu oluşturmuştur.

3.3.3. -mAdIn + -dUK

(MT-19/4) *Rızķ-ı ‘ömri tamām eyledi henüz*
Şeş cihet olmadın tutduḡı kisvet

Beyitteki {(şeş cihet olmadın) [tutduḡ]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan -mAdIn zarf-fiil eki, eklendiği hareketin (“şeş cihetin olma hāli”) gerçekleşmesinden önce ana unsurdaki hareketin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ana unsur, zarf-fiilli birinci unsurla birlikte “kisvet” ismini nitelemiştir.

3.3.4. -UbAn / -UbAnI + -dUK

(MT-401/2) *Şāhum senüñ ‘ışķuñ odı düşdi gönül deryāsına*
*‘Aceblemen kaynayuban ma‘rifetler bitdüḡini*²¹

Beyitteki {(kaynayuban) [ma‘rifetler bitdüḡ]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan -UbAn zarf-fiil eki, “kaynama” hareketinin gerçekleşmesiyle ikinci unsurdaki “bitme (meydana çıkma)” hareketinin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Kısacası verilmek istenen ifadede bir eş zamanlılık vardır.

-UbAn / -UbAnI + -dUK yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

²⁰ Beytin geneli AG (AG-2485), AG-YE (AG-YE-1979), FKT (FKT-26/6), MT (MT-86/6) ve SY’de aynı olmakla birlikte “ağıcağız” ifadesinde yer alan -IcAg(X)z zarf-fiil eki yerine MT’de “ağduḡında” şeklinde -D(X)g(X)Nda zarf-fiil eki yer almıştır.

²¹ FK-YE ve SY’de bulunmayan beytin geneli AG (AG-689), AG-YE (AG-YE-729), FKT (FKT-180/2) ve MT’de aynı olmakla birlikte “bitdüḡini” ifadesi yerine FKT’de (FKT-180/2) “yetedüḡini” ifadesi yer almıştır.

“Dil **tutuban** yürüdüğüm yâdlığuma delil-imiş / Yakam yâdlık perdesini hicâbumı ben giderem”²² (MT-205/2).

“Kanı saña güvendiğüm / **Sevinüben** özendiğüm / Küllî kalur kazandüğüm / Āh n'êdeyüm 'ömrüm seni”²³ (MT-405/4).

“Müslümânlar kim görmüşdür 'aşık tevbe êddiğini / Yâ kim işitdi denize od düşüben tütüğünü” (MT-401/1).

3.3.5. -(X)p + -dUK

(MT-25/5) Bu bizüm 'işretümüz oldur bu lezzetümüz
İçüp esridüğümüz 'ışk şerbeti gülüdür

Beyitteki {(içüp) [esridüğ]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan “içme” hareketinin gerçekleşmesinin ardından “esrime (sarhoş olma)” hareketi gerçekleşmiştir / gerçekleşmektedir.

-(X)p + -dUK yapısını barındıran bir diğer örnek beyit:

“Gözüm açup gördüğüm zindân içi / Nefs ü hevâ pür-țolu şeytân içi” (MT-417/7).

4. İÇ FİİLİMSİLİ ZARF-FİİL GRUBU

Ana unsurunda zarf-fiil eklerinden biri bulunan iç içe fiilimsi grubudur. Yani bu grubun her iki unsurunda da bir zarf-fiil eki vardır. Birinci unsurdaki zarf-fiil eki, ikinci unsurdaki zarf-fiilli hareketi gerçekleşme sırası, tarzı ve zamanı gibi yönlerden belirtir.

$$\frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Zarf} - \text{Fiil Eki})}{\text{Birinci Unsur (Yardımcı Unsur)}} + \frac{(\text{Fiil Unsuru} + \text{Zarf} - \text{Fiil Eki})^{24}}{\text{İkinci Unsur (Ana Unsur)}}$$

Verilen şekil, söz konusu grubun yapısını ifade etmektedir.

“Kenara kadar sokulup aşağıya bakınca insanın yüzünü serin bir buğu sarıyor.” (SA-YD, 113). İç fiilimsili zarf-fiil grubu şemada gösterilmiştir:

$$\frac{\text{kenara kadar sokulup}}{\text{Birinci Unsur}} + \frac{\text{aşağıya bakınca}}{\text{İkinci Unsur}} = \text{İç Fiilimsili Zarf - Fiil Grubu}$$

Verilen örnekteki {(kenara kadar sokulup) [aşağıya bakınca]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan -(X)p zarf-fiil eki, ikinci unsurdaki -(X)ncA zarf-fiilli hareketin (“aşağıya bakma”) birinci unsurdaki hareketten (“kenara kadar sokulma”) sonra gerçekleştiğini belirtmiştir. Ana unsurdaki -(X)ncA zarf-fiil eki, yardımcı unsuru kendisine bağlı kılarak asıl fiilin (“sarma”) gerçekleşme anını ifade etmiştir.

İç fiilimsili zarf-fiil grubunun diğer özellikleri ekler özelinde verilmiştir.

4.1. Divan'da “Ana unsurunda -All Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-Fiil Grubu

²² Beytin geneli AG (AG-1440), AG-YE (AG-YE-422), FK-YE (FK-YE-160/2), FKT (106/2), MT ve SY (SY, 308)'de aynı olmakla birlikte -UbAn zarf-fiil eki yerine AG-YE, FK-YE, FKT ve SY'de “dilüm dutup/tutup/durup” şeklinde -(X)p zarf-fiil eki yer almıştır.

²³ Beyitteki “sevinüben” ifadesi, FK-YE (FK-YE-318/5) ve FKT'de (FKT-186/5) de yer almıştır. SY'de (SY, 491) “sevi ben” şeklindedir. AG (AG-965) ve AG-YE'de (AG-YE-46) ise tamamen farklı olarak “güvenüben” ifadesi yer almıştır: “Kanı saña güvendiğüm / Güvenüben yuvandüğüm / Kaldı küllî kazandüğüm / Āh n'êdeyim 'ömrüm seni.”

²⁴ Şema, Altuntaş'tan (Altuntaş, 2020: 86) alınmıştır.

EAT’de kısıtlı bir kullanıma sahip olan ek, TT’ye “-D(X)ktAn sonra” şeklinde aktarılabilir (Gülsevin, 2017: 138). Genel olarak “-D(X)ğ(X)NdAn (beri) anlamını verip geçmişte gerçekleşmiş bir hareketten şu ana kadar etkisi devam eden bir durumu bildirir.” (Altuntaş, 2020: 71). Çağatay, ekin “bir işin veya hâlin ne zamandan beri” gerçekleştiğini ve geçmişe dayandırdığını belirtmiştir (Çağatay, 1948: 43). Deniz Yılmaz, ekin belirttiği fiil için “tamlanan eylemin başlangıç sınırı, başlangıç noktasıdır.” (Deniz Yılmaz, 2009: 93) demiştir.

4.1.1. -(X)p + -All

(MT-132/4) *Yüzüne karşı bu güneş bir dem gelüben tıramaz
Gelüp kaşuñdan kiçi ay her dem okıyalı sebāk*

Beyitteki {(kiçi ay her dem gelüp) [kaşuñdan sebāk okıyalı]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan -(X)p zarf-fiil eki, “gelme” hareketinin gerçekleşmesinin ardından ikinci unsurdaki hareketin (“ders alma”) gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte ana unsurdaki hareket (birinci unsurdaki hareketin kendisini belirtmesiyle beraber), gerçekleşmiş olan hareketten (“gelip kaşuñdan ders alma”) itibaren asıl fiildeki hareketin (“gelip duramama”) gerçekleştiğini bildirmiştir. Yani “hilâl her zaman gelip /senin/ kaşuñdan ders aldığından beri bu güneş /hilâlin/ yüzüne karşı bir an gelip duramaz.” cümlesinde iç fiilimsili zarf-fiil grubu, ifade ettiği hareketin gerçekleşmesinden beri asıl fiildeki hareketin gerçekleşmeye devam ettiğini bildirmiştir.

4.2. Divan’da “Ana unsurunda -IcAg(X)z Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-Fiil Grubu

Kullanımı yaygın olmayan -IcAg(X)z zarf-fiil eki, TT’deki -(X)ncA ile aynı işleve sahiptir.

4.2.1. -UbAn + -IcAg(X)z

(MT-278/5) *İşk başuñdan aşıcağuz mevc uruban taşcağuz
Bir dem gelür ki ey gönül meşid-ile Kur’ân’dasın*

Beyitteki {(mevc uruban) [taşcağuz]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan -UbAn zarf-fiil eki, eklendiği “mevc urma (dalgalanma)” hareketinin gerçekleşmesi sonucu ikinci unsurdaki “taşma” hareketinin gerçekleştiğini ifade etmiştir. İç fiilimsili zarf-fiil grubunun ana unsurunda bulunan -IcAg(X)z zarf-fiil eki, yardımcı unsurla birlikte “dalgalanıp taşma” hareketinden sonra asıl fiildeki “gelme” hareketinin gerçekleştiğini bildirmiştir.

4.3. Divan’da “Ana unsurunda -(X)ncA Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-fiil Grubu

-(X)ncA zarf-fiil eki, genellikle eklendiği hareketin gerçekleşme anını verip nitelediği unsurun (ana unsur veya asıl fiil / isim) gerçekleşme anıyla ilgili bir öncelik sonralık sıralaması yapar. Çağatay, -(X)ncA zarf-fiil ekinin “bir zamana kadar” gerçekleşmeyi ve “bir zaman geçtikten sonra gelen oluşu veya bir işin bir şeyin muayyen zamanda oluşunu tespit” etmeyi bildirmede iki işlevsel yönü olduğunu ifade etmiştir (Çağatay, 1948: 39-40).

4.3.1. -IcAK + -(X)ncA

(MT-24/2) *Bir tona kan bulaşcağ yumayınca mismil olmaz
Gönül pāsı yumayınca namāz edā olmayısar*

Beyitteki {(bir tona kan bulaş**ıcağ**) [yumay**ınca**]} öbeğinin her iki unsurunda bulunan zarf-fiil ekleri aynı işlevde bulunmuştur. Her iki zarf-fiil eki de eklendiği hareketin nitelediği unsurdaki (ana unsur ve asıl fiil) hareketten önce gerçekleştiğini bildirmiştir. Öbeğin birinci unsurunda bulunan *-İcAK* zarf-fiil eki, geldiği hareketin (“bir tona kan bulaşma”) ikinci unsurdaki “yumma (yıkama)” hareketinden önce gerçekleştiğini ifade etmiştir. İç fiilimsili zarf-fiil grubundaki hareketten sonra asıl fiildeki “mismil (temiz) olmama” hareketi gerçekleşmiştir.

4.3.2. -(X)p + -(X)ncA

(MT-98/6)	<i>Yūnus'un sözi yerince</i>
	<i>İñiler cānın vērince</i>
	<i>Tā ölüp sine girince</i>
	<i>Dostun cemālin arzūlar</i>

Dörtlükteki {(tā ölüp) [sine gir**ince**]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan “ölme” hareketinden sonra ikinci unsurdaki “sine (mezara) girme” hareketinin gerçekleştiği veya gerçekleşeceği bildirilmiştir. İç fiilimsili zarf-fiil grubu, bir öncelik sonralık sıralaması yaparak asıl fiildeki “arzulama” hareketinin gerçekleşme zamanını ifade etmiştir.

4.4. Divan'da “Ana Unsurunda -İcAK Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-Fiil Grubu

Gülsevin, *-İcAK* zarf-fiil ekinin, geldiği hareketten sonra asıl fiildeki hareketin gerçekleşeceğini bildirme (belirttiği hareketi şarta bağlama), asıl fiildeki hareketin gerçekleşme anının geldiği hareketle aynı ana denk geldiğini bildirme, geldiği hareketle asıl fiildeki hareketin eş zamanlı olduğunu bildirme gibi işlevlerinin olduğunu belirtmiştir (Gülsevin, 2017: 136-137). Bayraktar, ekin *-D(X)ğ(X) zaman, -(X)ncA* anlamlarında kullanıldığını ifade etmiştir (Bayraktar, 2018: 211).

4.4.1. -İcAK + -İcAK

(MT-3/8)	<i>İsrāfil şūrın urıcağ maḥlūkāt ṭuru-gelicek</i>
	<i>Senüñ ününden artuğ hîc kulağum işitmeye</i>

Beyitteki {(İsrāfil şūrın ur**ıcağ**) [maḥlūkāt ṭuru-gel**icek**]} öbeğinin her iki unsurunda da *-İcAK* zarf-fiil eki yer almıştır. Her iki unsurdaki bir sıralama yapılmıştır. Birinci unsurdaki “İsrāfil şūrın urma (İsrāfil'in surunu üfleme / çalma)” hareketinden sonra “maḥlūkāt ṭuru-gelme (yaratılanların ayağa kalkma)” hareketi gerçekleşmiştir / gerçekleşecektir. İç fiilimsili zarf-fiil grubunun ifade ettiği bu zincirleme hareket, asıl fiildeki hareketle eş zamanlı gerçekleşmeyi bildirmiştir.

-İcAK + -İcAK yapısını barındıran bir diğer örnek beyit:

“Evvel bahār ol**ıcağ** ağaçlar ṭonan**ıcağ** / Gör niçe medḥ ederler bülbüller gül üstine” (MT-334/3).

4.4.2. -(X)p + -İcAK

(MT-127/2)	<i>Öliserüz bellü beyān gizlü içümüz olur 'ıyān</i>
	<i>Teneşür üstine konup ḥalk ḳōñinde yuvunıcağ</i>

Beyitteki {(teneşür üstüne **konup**) [halk öjinde yuvun**ıcağ**]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan $-(X)p$ zarf-fiil eki, bir öncelik sonralık sıralaması yaparak geldiği hareketten (“*tenesir üstüne konma*”) sonra ikinci unsurdaki hareketin (“*halk önünde yıkanma*”) gerçekleştiğini ifade etmiştir. İç fiilimsili zarf-fiil grubunun ana unsurunda bulunan $-IcAK$ zarf-fiil eki, asıl fiildeki hareketin (“*ayan olma*”) gerçekleşme anını bildirmiştir.

$-(X)p$ + $-IcAK$ yapısını barındıran bir diğer örnek beyit:

“*‘Aceb bu benüm hālüm yer altında ahvālüm / Varup yat**ıcağ** yerüm akreb dola mı yā Rab*” (MT-15/2).

4.5. Divan’da “Ana Unsurda $-ken$ Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-fiil Grubu

$-ken$ zarf-fiil ekinin eş zamanlılık bildirme ve karşıtlık ifade etme üzere iki temel işlevi vardır. Ediskun, söz konusu ekin $i-$ ek fiille geldiği eklere göre farklı işlevlerde kullanıldığını ifade etmiştir. Ediskun’un görüşü çalışmasından hareketle şöyle verilebilir (Ediskun, 1999: 256-257):

- “Geniş zamanın tekil ya da çoğul III. kişilerden yapılmış olan $-ken$ ’li bileşik ulaçlar, ya kendinden sonraki eylemin kendi eylemine zıt olduğunu gösterirler ya da sonraki eylemin kendi gösterdikleri eylem süreci içinde yapılp biteceğini anlatırlar.”

- “ $-miş$ ’li geçmiş zamanın tekil ya da çoğul III. kişilerinden yapılmış olan $-ken$ ’li bileşik ulaçlar, ya sonraki eyleme zıt bir eylemi bildirir ya da kendi eyleminin yapılmasını fırsat bilerek sonraki eylemin de yapılma isteğini anlatırlar.”

- “Gelecek zamanın tekil ya da çoğul III. kişilerinden yapılmış olan $-ken$ ’li bileşik ulaçlar, gelecek zaman ilgisiyle birlikte davranış, niyetleniş, gerekli oluş anlamları verir.”

- “Şimdiki zamanın tekil ya da çoğul III. kişilerinden yapılmış olan $-ken$ ’li bileşik ulaçlar, geniş zamandan yapılmış $-ken$ ’li ulaçların verdiği anlamı verir.”

Ergin, eki şekil olarak şöyle tarif etmiştir: “Yalnız $i-$ fiilinin gerundium ekidir. Diğer fiillere getirilmez. $i-$ fiilinin de $-iken$ ’den başka gerundium şekli yoktur.” (Ergin, 1977: 328).

$-ken$ zarf-fiil eki, EAT’de sık kullanıma sahip olan ve uyuma girmeyen zarf-fiil eklerinden biridir.

4.5.1. $-UbAn$ + $-ken$

(MT-273/1) *Sübhān bizi uyarısar niçe zamān yatmış iken*
*Cānlar teni isteyiser terk **édüben** gitmiş-iken*

Beyitteki {(terk **édüben**) [gitmiş **iken**]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan $-UbAn$ zarf-fiil eki, geldiği “*terk etme*” hareketiyle birlikte ikinci unsurdaki “*gitme*” hareketinin eş zamanlı gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle $-UbAn$ zarf-fiil eki, $-ArAk$ zarf-fiil ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır. İç fiilimsili zarf-fiil grubunun ana unsurunda bulunan $-ken$ zarf-fiil eki de yardımcı unsurdaki $-UbAn$ ile aynı işlevde asıl fiildeki “*isteme*” hareketine dair bir eş zamanlılık bildirmiştir.

4.5.2. $-(X)p$ + $-ken$

(MT-263/6) *Yūnus göğüs aç**ıcağ** dosta giderken*
*Çalabum şaklasun seni **hağardan***

Beyitteki {(Yūnus göğüs aç**up**) [dosta gider**ken**]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan “göğüs açma” hareketinin devamında ikinci unsurdaki “dosta gitme” hareketinin gerçekleştiği bildirilmiştir. Bununla birlikte iç fiilimsili zarf-fiil grubunun ana unsurunda bulunan –ken zarf-fiil eki geldiği hareketle asıl fiildeki “*haşardan (tehlikeden) saklama*” hareketinin eş zamanlı gerçekleştiğini ifade etmiştir.

4.6. Divan'da “Ana Unsurunda –sA Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-Fiil Grubu

EAT'de sık kullanıma sahip olan -sA zarf-fiil eki, genellikle geleceğe dair bir koşul bildirir. Altuntaş, ekin zarf-fiil yönünü ve diğer zarf-fiil ekleriyle benzer işlevde kullanımını şöyle izahta bulunmuştur (Altuntaş, 2020: 121-122):

“*Ek, cümledeki kullanımına göre -D(X)ğ(X) zaman, -D(X)ğ(X)NdA, -D(X)ktAn sonra, -(X)ncA zarf-fiil ekleriyle eş işlevde kullanılabilir. Kısmen de -AcAğ(X)NdA zarf-fiil ekinin işlevini üstlenebilir.*

(X) ‘*Böyle bir karar alırsam onun müessesine bildirmemi ilave ediyordu.*’ (HEA-KO, 90).

(A) *Böyle bir karar aldığı zaman onun müessesine bildirmemi ilave ediyordu.*

(B) *Böyle bir karar aldığımda onun müessesine bildirmemi ilave ediyordu.*

(C) *Böyle bir karar aldıktan sonra onun müessesine bildirmemi ilave ediyordu.*

(Ç) *Böyle bir karar alınca onun müessesine bildirmemi ilave ediyordu.*

(D) *Böyle bir karar alacağımda onun müessesine bildirmemi ilave ediyordu.*

Ana cümlelerin (X) diğer varyantlarında (A, B, C, Ç, D) gösterildiği üzere –sA ekinin, zarf-fiil ekleriyle arasında semantik ve sentaks bakımından bir fark yoktur. Araştırmacılar, genellikle –sA ekinin –(X)ncA ekiyle benzerliğine dikkat çekmiştir. Uygulamalı gösterildiği gibi ekin, -(X)ncA ekiyle beraber, verilen eklerle de bazen benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ekin temel işlevi olan koşul bildirmenin yanında net olarak hissedilen bir zaman bildirme işlevi de vardır ki -sA eki, (X) cümlesindeki kullanılışıyla (A, B, C, Ç, D) cümlelerindeki zarf-fiil ekleriyle bildirilen zaman bakımından denktir ($X \equiv A, B, C, Ç, D$). Ek, A, B, C, Ç ve D cümlelerinde verilen eklerde de sıklıkla görülen bir sonralık ifadesi taşımaktadır. Bu da daha çok gerçekleşecek bir hareketi bildiren gelecek zamanı ifade etmektedir. Böylelikle asıl fiildeki hareketin gerçekleşme zamanı, kendisinin ifade ettiği harekete bağlı olduğunu belirtir.

Ek, işlev bakımından bahsi geçen zarf-fiil eklerine benzemektedir. Bununla birlikte yapı bakımından en fazla –ken zarf-fiil ekine benzemektedir. Çünkü hem –sA eki hem de –ken eki, i- ek fiil üzerine gelerek kullanılabilir ve her ikisi de en çok –(X)r geniş zaman ekiyle kullanılır.”

Şahıs eki de alabilen –sA zarf-fiil eki, bu durumlarda (-sA + şahıs eki) geldiği hareketten sonra asıl fiildeki hareketin gerçekleşebileceğine dair bir sınırlandırma yapar (Gülsevin, 2017: 138).

4.6.1. –IcAg(X)z + -sA

(MT-274/5) *Ben fesād içinde kaldum Yūnus eydür artdı derdüm*
Sine varıcağız kabrüm dār olursa n'edeyin ben

Beyitteki {(sine varıcağız) [kabrüm dār olursa]} öbeğinin her iki unsurunda yer alan zarf-fiil ekleri benzer işlevde bulunmuştur. Yardımcı unsurdaki “sine (mezara) varma” hareketinin

gerçekleşmesinden sonra ana unsurdaki durumun oluşma ihtimali belirtilmiştir. Ana unsurdaki –sA zarf-fiil eki, -D(X)ğ(X)NdA ekiyle aynı anlamı vermektedir. Yardımcı unsurla bu noktada kesişerek asıl fiildeki oluşumun işaret edildiği anı vermiştir.

4.6.2. –UbAmı + -sA

(MT-3/9) Zühre yere in**übeni** sâzın nüvaht eyler-ise
‘Aşıkun ‘işreti sensüz gözi ol yaña gitmeye

Beyitteki {(Zühre yere in**übeni**) [sâzın nüvaht eyler-ise]} öbeğinin birinci unsurunda yer alan hareketin gerçekleşmesi sonrasında ikinci unsurdaki hareketin gerçekleşmesi bir varsayımına bağlanarak belli bir an verilmiştir. Zaman bildirme işlevinde bulunan –sA zarf-fiil eki, ifade ettiği hareketten sonra nelerin olacağı yönünde asıl fiili nitelemiştir.

–UbAmı + -sA yapısını barındıran bir diğer örnek beyit:

“Er tonını giy**übeni** toğru yola gelmez-ise / Çıkarsun ol tonı yoğsa noğsân erer tondan aña” (MT-11/5).

4.6.3. –(X)p + -sA

(MT-214/9) Bu Yünus’uğ çün şüreti **ölüp** toprak olur-isa
Bâtinumdan ‘ışk sevgüsi bilün ki hiç gitmez benim

Beyitteki {(bu Yünus’uğ çün şüreti **ölüp**) [toprak olur-isa]} öbeğinin birinci unsurunda bulunan “ölme” hareketi sonucu ikinci unsurda gerçekleşecek olan “*toprak olma*” hareketinden sonra asıl fiildeki hareketin gerçekleşmesine yönelik bir zaman ifadesi bildirilmiştir.

4.7. Divan’da “Ana Unsurunda –(X)p Zarf-Fiil Eki Bulunan” İç Fiilimsili Zarf-Fiil Grubu

-(X)p, nitelediği unsurla kendi arasında öncelik sonralık sıralaması yapan zarf-fiil eklerinden biridir. Bazen de –ArAk zarf-fiil ekiyle aynı işlevde olup iki hareket arasında bir eş zamanlılık bildirir.

Hareketler arasında öncelik sonralık sıralaması yapmada, fiil çekim eklerinin tekrarına engel olmak için “ve” bağlacının yerine kullanıldığı görüşü mevcuttur (Altuntaş, 2020: 11; Johanson, 1991: 108; Yüce, 1999: 50). Zarf-fiil eklerinin tarihî dönemlerden beri bağlama unsuru olarak kullanıldığını belirten Altuntaş, “Tarihî dönemlerden itibaren metinlerde kurulan uzun cümlelerin düzgün bir kalıpta tutulabilmesi ve anlamca bir bütünü sağlayabilmesi zarf-fiil ekleriyle sağlanmıştır. Bağlama unsurlarından noktalama işaretlerinin tarihî dönemlerdeki noksanlığını da (ve’nin dışında) zarf-fiil ekleri gidermiştir.” (s. 11) açıklamasında bulunmuştur.

Deny de -(X)p zarf-fiil ekinin “ve” ile “dA” bağlaçlarına benzediğini, bu yönüyle de pekiştirmelerle aynı görevde bulunduğunu öne sürmüştür. Görüşünü açıklarken söz konusu zarf-fiil ekinin bir ikili oluşturduğunu (bağlama grubu gibi), bu ikilide ilk unsura eklendiğini (gidip geldi = gitti ve geldi) belirtmiştir. Bunun sonucunda ekin bir pekiştirmeyi tetiklediğini ifade etmiştir (Deny, 2010: 126).

Yapılan taramalarda her iki unsurunda –(X)p zarf-fiil eki bulunan örnekler tespit edilmiştir. Bu örneklerde, eklerin biri –ArAk zarf-fiil eki işlevinde bulunmuştur.

Çağatay, “-*op gerundifi arka arkaya sıralandığı zaman bir oluşu tasvir eder (...) bazan bu tekrarlanmalar artık tamamlanmış işleri mazi şuhudi gibi ifade ederler.”* (Çağatay, 1948: 28) demiştir.

4.7.1. -(X)p + -(X)p

(MT-201/33) *Geh varam Dāvūd olam çıkam Süleymān tahtına*
Geh gēne güm-rāh olup vaşlı koyup hicrān olam

Beyitteki {(geh gēne güm-rāh olup) [vaşlı koyup]} öbeğinin ikinci unsurunda bulunan “*vaşlı koma (kavuşmayı bırakma)*” hareketi, birinci unsurdaki “*güm-rāh olma (yolunu kaybetme)*” hareketinden sonra gerçekleşmiştir. İç fiilimsili zarf-fiil grubu, “*yolunu kaybedip kavuşmayı bırakma*” hareketiyle asıl fiildeki “*hicran olma*” hareketinin gerçekleştiğini / gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

-(X)p + -(X)p yapısını barındıran diğer örnek beyitler:

“*Yine Yunus başdan çıkup ‘ār u nāmūsı yıkup / ‘Aşıklarun cur ‘asından ulu kadeh içdi yine*” (MT-312/8).

“*Gizlü sözi şerh eyleyüp dürlü nükteley söyleyüp / Degme ‘arif şerh etmeye bu benüm gizlü rāzumı*” (MT-349/6).

“*Kime gönül vërdüm-ise benüm-ile yār olmadı / Hālüm bilüp derdüm şorup banja vefādār olmadı*” (MT-386/1).

SONUÇ

Türkiye Türkçesinde İç İçe Fiilimsi Grubu adlı çalışmayla ölçünlü dildeki kullanımı incelenen iç içe fiilimsi grubunun özellikleri (yardımcı unsurun ana unsura, ana unsurun asıl fiile yönelik nitelik, sebep, şart, zaman bildirmesi veya kelime grubunun bir ismi nitelemesi), *Yunus Emre Divanı*'ndan gözlemlendiği üzere Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlarında da kendini göstermektedir. Başka bir deyişle ölçünlü Türkçenin tarihî döneminde yer alan morfolojik bir yapı, varlığını bugün de devam ettirmektedir. Çalışmanın girişinde değinildiği gibi Türkiye Türkçesindeki bu tip kullanımların anlamlandırılması, izah edilmesi Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlarıyla daha mümkün hâle gelmektedir.

İç içe fiilimsi grubu, uzun anlatım imkânı sağlaması dolayısıyla daha çok düz yazıda yer almaktadır. *Türkiye Türkçesinde İç İçe Fiilimsi Grubu*'nda yapılan taramalarda, bir romandan 225 örnek tespit edilirken bir şiir kitabından yalnızca 3 örnek tespit edilmiştir.²⁵ Yani şiirler kısa ve öz ifadeleri barındırmalarıyla iç içe fiilimsi grubuna ihtiyaç duymamaktadır. Buna karşın *Yunus Emre Divanı*, çalışmada da görüldüğü üzere makaleye çokça malzeme sunmuştur. Bu yüzden *Divan*'daki malzemeye dair müstakil bir çalışma yapılmıştır. *Yunus Emre Divanı* tek başına sunduğu zengin malzemeyle iç içe fiilimsi grubunun Eski Anadolu Türkçesindeki varlığını izah etmede yeterli olmuştur. Fakat ek çeşitliliği bakımından Eski Anadolu Türkçesi dönemini tamamıyla yansıtmada yeterli olmamıştır. Mesela *Divan*'daki örneklerde iç içe fiilimsi grubunun ana unsurunda -mA, -mAklık ve -(X)ş isim-fiil ekli kullanımlar, -AcAK, -mAz, -m(X)ş ve -(X)r sıfat-fiil ekli kullanımlar ile -dUkCA, -dUkdA, -mAdIn, -UbAn (-UbAnI / -UbAnIn) zarf-fiil ekli kullanımlar tespit edilememiştir. Bununla birlikte yardımcı unsurda da -dUkCA, -dUkdA zarf-fiil

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Altuntaş (2020), s. 147.

eklerinin kullanımına rastlanılmamıştır. *Divan*'daki kullanımlarda ana unsurda bulunup yardımcı unsurda bulunmayan (örnekleri bulunmayan) -*All*, -*sA*, -(*X*)*ncA* gibi zarf-fiil ekleri de olmuştur. Dolayısıyla yardımcı unsur bakımından da zarf-fiil ekleri çeşitli değildir. Sıralanan bu eksikliklerden ötürü iç içe fiilimsi grubunun Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımını, birçok tarihî metnin taranmasıyla ele alınmalı ve söz konusu dönemle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmalıdır.

Sonuç olarak daha önce Türkiye Türkçesi dikkate alınarak izah edilen iç içe fiilimsi grubu, makalede Eski Anadolu Türkçesinden bir eser ölçüt alınarak incelendi. *Yunus Emre Divanı*'nın taranması sonucu elde edilen malzemeye söz konusu kelime grubuna örnekler gösterildi. Böylelikle iç içe fiilimsi grubunun varlığı, Eski Anadolu Türkçesinde de tespit edilmiş oldu.

Kullanılan İşaretler

{ } : Kelime dizisinin başlayıp bittiği yeri gösterir.

[ ] : Asıl unsuru (cümleyse yüklemi, kelimeyse ana unsuru) gösterir.

( ) : Yardımcı unsuru gösterir.

// : Derin yapıda bulunan unsuru gösterir.

Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri

ā	uzun a ünlüsü	آ	ş	katı, yarı sızıcı s ünsüzü	ص
è	e – i arası (kapalı) e ünlüsü	ى	ş	peltek s ünsüzü	ث
ğ	art damak g'si	غ	ţ	katı, t-d arası ünsüz	ط
ħ	gırtlak h'si	ح	ū	uzun u ünlüsü	و
ħ	arka damak h'si	خ	z	katı, yarı sızıcı z ünsüzü	ظ
î	uzun i ünlüsü	ى	ž	diş-damak z'si (d/z)	ض
ķ	arka damak k'si	ق	‘	ayın	ع
ŋ	art damak n'si	ك			

Kaynak Kısaltmaları

AG : Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*.

AG-YE : Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*.

FKT : Faruk Kadri Timurtaş (1972), *Yunus Emre Divanı*, Tercüman.

FK-YE : Faruk Kadri Timurtaş (2018), *Yunus Emre Divanı*, Kapı Yayınları.

MT : Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Dîvânı*.

ÖA-YP : Özdemir Asaf, *Yalnızlık Paylaşılmaz*.

SA-YD : Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*.

SY : Selim Yağmur, *Yunus Emre Divanı*.

Diğer Kısaltmalar

EAT : Eski Anadolu Türkçesi.

TT : Türkiye Türkçesi.

KAYNAKÇA

ALİ, Sabahattin (2019), *Yeni Dünya*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ALTUNTAŞ, Serdar (2020). *Türkiye Türkçesinde İç İçe Fiilimsi Grubu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

ASAF, Özdemir (2017), *Yalnızlık Paylaşılmaz*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BASKAKOV, Aleksandr Nikolayeviç (2016). *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, (çev. Oktay Selim Karaca), Eserin Özgün Adı: *Slovoşoçetaniyav sovremennom turetskom yazıke*, İstanbul: Kesit Yayınları.

BAYRAKTAR, Nesrin (2018). *Türkçede Fiilimsiler*, Ankara: TDK Yayınları.

ÇAĞATAY, Saadet (1947-a). "Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 5, S. 4, s. 353-368.

----- (1947-b). "Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları II. Partisipler", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 5, S. 5, s. 525-552.

----- (1948). "Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları III. Gerundifler", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 6, S. 1-2, s. 27-47.

DENİZ YILMAZ, Özlem (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Ankara: TDK Yayınları.

DENY, Jean (2010). "Le Gérondif de Liaison –(y)üp", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 125-126.

EDİSKUN, Haydar (1999). *Türk Dilbilgisi Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ERASLAN, Kemal (1980). *Eski Türkçe'de İsim-fiiller*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- ERGİN, Muharrem (1977). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1943), *Yunus Emre Divanı –Metinler, Sözlük, Açıklama- Cilt 1-2*, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- (2020), *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- GÜLSEVİN, Gürer (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK Yayınları.
- JOHANSON, Lars (1991). “Zur Typologie türkischer Gerundialsegmente”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 98-110.
- KORKMAZ, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- TATCI, Mustafa (1998), *Yunus Emre Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1972), *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Tercüman.
- (2018), *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- YAĞMUR, Selim (1979), *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- YÜCE, Nuri (1999). *Gerundien im Türkischen: Eine morphologische und syntaktische Untersuchung*, İstanbul: Simurg Yayıncılık.

EK

Malzemedeki Ek Örnekler

İç Fiilimsili Sıfat-Fiil Grubu

-UbAn / -UbAnI + -An

“*Âdem Peygamber-ile Havvâ yaradılmadın / Uçmağdan sürülübün ol müflis olan benem*” (MT-185/4).

“*Ağzına şeker aluban gözleri sağa tuş olan / Unıda şekerini ayruk çeyneyübün yutmaya*” (MT-3/3).

“*Bu dünya bir bazar dur şüretler olmuş dükkân / Bu dükkâna girübün oldur şatan bu kâni*” (MT-395/3).

“*Gâzî benem şehîd benem ölüben öldüren benem / Erte gece ol dost-ıla bazar eden gelsün berü*” (MT-287/8).

“*Ka'be vü büt-îmân benem çarh uruban dönen benem / Bulut olup göge ağın yağmur olup yağın benem*” (MT-194/1).

“*Qāl ü kilden geçenlere yolda gözün açanlara / Anlayuban seçenlere vak'a olup düşegeldüm*” (MT-224/9).

“*Qanı Muhammed Muştafâ hüküm etti Qāf'dan Qāf'a / Dünya kime kıldı vefâ aldanuban kalanı gör*” (MT-22/5).

“*Nemrüd odın İbrâhîm'e ben bāğ u bostân eyledüm / Küfür yüzünden toğuban gene odı yakın benem*” (MT-187/8).

-(X)p + -An

“*Benem Haqq'ın kudret eli benem beli 'ışk bülbülü / Söyleyüp her dürlü dili halka haber veren benem*” (MT-193/11).

“Benüm cānum uyanuğdur dost yüzine bakan benem / Hem denize qarışmağa ırmağ olup akan benem” (MT-187/1).

“Bu cümle erkāni koyup birlik yolun tutan benem / Hırş u tama ' bende ırak hem arduma atan benem” (MT-212/1).

“Bunda şeytāna yār olan varup anda āvār olan / Hazret 'de yüzi qar 'olan erden nazār olmayandır” (MT-99/3).

“Dervişlik bir loğmadur yer-ile gökden ulu / Bu 'azāmet loğmayı yudup sinjüren gelsün” (MT-239/4).

“Erenlerden etek tutan menzül alup Hakk'a yiten / Muhammed nūrına batan ol dünyāya kalmayandır” (MT-99/1).

“Et ü deri sünik çatan cism eyleyüp diri tutan / Hikmet beşiginde yatan kudret südin emen benem” (MT-194/5).

“Evvek kadīm öñden soña zevāli yok sulṭān benem / Yedi iklime hüküm edüp yeri gögi dutan benem” (MT-195/1).

“Evvel benem āhîr benem cānlara cān olan benem / Azup yolda kalanlara hāzîr meded eden benem” (MT-193/1).

“Ëy bizümleyār olup dosta giden gelsün berü / Yok eyleyüp kendözin cān terk eden gelsün berü” (MT-288/1).

“Gerçek 'āşık gelsün berü gösterelim toğru yolu / Maḳām-durur gönül şārı ırılmayup turan benem” (MT-194/6).

“Hem bāṭınam hem zāhirem hem evvelem hem āhîrem / Bu cümlesini yaradup hem tertibi kılan benem” (MT-211/8).

“Hürilerle bile yatan uçmağ kokusına batan / Anda bülbül olup öten bunda zinā kılmayandır” (MT-99/6).

“Kāf'dan Kāf'a hüküm eyleyen dîvleri hükmine koyan / Yele binüp seyrān kılan bu mülke Süleymān benem” (MT-195/6).

“Ḳamularuñ 'amelidür Münker Nekir olup gelen / Benüm 'amelüm dost-ıd 'amelümi tuta varam” (MT-205/8).

“Ḳanā 'at hırkası içre selāmet başını çekdüm / Melāmet gönlegin biçdüm 'ārif olup géyen gelsün” (MT-230/2).

“Keleci bilen gişiniñ yüzini ağ éde bir söz / Sözi bişürüp diyenüñ işini sağ éde bir söz” (MT-102/1).

“Kün deminde nazār eden bir nazarda dünyā düzen / Kudretinden han döşeyüp 'ışka bünyād uran benem” (MT-193/3).

“Ol kırkdan birisine çaldımdı neşteri / Kırkından kan akıdup 'ibret gösteren benem” (MT-185/3).

“Sekiz uçmağ 'āşıklara köşk ü sarāydur anlara / Mûsî'leyn hayrān olup Tür Tağı'nda kalan benem” (MT-177/7).

“Şofî-y-ılan şofî olan şüfi-y-ile şāfi olan / Bel bağlayup tā 'at kılan o Kerim ü Raḥmān benem” (MT-195/5).

“Sözdür söylenür araya kimse döymez bu yaraya / İltüp bizi maḳbere koyanlara selām olsun” (MT-231/6).

“Şimdi adum Yūnus-durur ol demde İsmāil-idi / Ol dost için ‘Arafāt’a kurbān olup çıkan benem” (MT-187/11).

“Yağmur olup yere yağan bulud olup göge ağan / Gözsüzleriñ gözündeki boz pusuruk tuman benem” (MT-193/13).

“Yaz yaradup yer tonadan göhlümüz evi hānedān / Hoşnud ata vü anadan kullık kadrin bilen benem” (MT-194/2).

“Yūnus yedi nişān dēdi evet üçini gizledi / Anı dağı eydivirem gelüp halvet şoranlara” (MT-298/7).